

บทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน

1. ปัญหาพื้นฐานของชาวชนบทภาคอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน นับเป็นภูมิภาคที่ประสบปัญหาความยากจนมากที่สุดในประเทศไทย ประชาชนต้องต่อสู้ดิ้นรนกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และการที่สังคมเมืองดึงดูดเอาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพออกไปจากภูมิภาคแห่งนี้ อีกทั้งการพัฒนาช่วยเหลือของรัฐบาลก็เป็นสภาพที่ยังพัฒนายิ่งสร้างปัญหาให้กับประชาชนมากยิ่งขึ้น ไม่สามารถยกระดับรายได้ให้แก่ประชาชน ไม่มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ประชาชนในภาคอีสานมีรายได้ต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ในประเทศ ถึงแม้ในปัจจุบันรัฐบาลจะอ้างว่าสามารถพัฒนาให้ประชาชนในภาคอีสานอยู่ดีกินดีขึ้นแล้ว แต่โดยความเป็นจริงประชาชนในภูมิภาคนี้ยังมีคุณภาพชีวิตที่เลื่อมโทรม ไม่สามารถพึ่งตนเองได้เท่าที่ควร ในหลายพื้นที่ที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ด้วยความหวังที่รอคอยการช่วยเหลือพัฒนาจากรัฐบาล เพราะหมกมุ่นทางและไมทราบจะพัฒนาช่วยเหลือตนเองได้อย่างไร เนื่องจากในหลายพื้นที่ที่ยังคงอยู่ในชุมชนคือ เด็กและคนชราเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานและมีความรู้ความสามารถได้ออกมาดิ้นรนหางานทำอยู่ในเมืองต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาชนบทของภูมิภาคนี้

จากการศึกษาวิจัยถึงความยากจนในระดับหมู่บ้าน ของกองศึกษาภาวะเศรษฐกิจและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ 2526 : 154-177) ได้วิเคราะห์สภาพและปัญหาความยากจนในชนบทภาคอีสาน จากการศึกษารายชื่อหมู่บ้านในระดับหมู่บ้านจำนวน 60 หมู่บ้าน ในภาคอีสานตอนบน และอีก 42 หมู่บ้านในภาคอีสานตอนล่าง ได้ข้อสรุปถึงปัญหาความยากจนที่สำคัญสำหรับอีสานตอนบนก็คือ รายได้ของประชาชนในหมู่บ้านยากจนต่ำกว่าระดับพออยู่พอกินเกือบทั้งสิ้น และความยากจนดังกล่าวค่อนข้างหนาแน่นในครอบครัวทำนา สำหรับภาคอีสานตอนล่าง ปัญหาความยากจนอยู่ในอัตราที่รุนแรงกว่าภาคอีสานตอนบนเสียอีก ขณะเดียวกันการหารายได้เสริมก็ค่อนข้างจำกัดกว่าภาคอีสานตอนบน

ในภาคอีสานสาเหตุของความยากจนมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น การเกษตรต้องพึ่งน้ำฝนเพียงอย่างเดียว สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายเก็บน้ำไว้มิได้นาน ทำให้ขาดแคลนน้ำอีกทั้งสภาพดินยังขาดสารอาหาร และมีสภาพปัญหาต่าง ๆ เช่น ดินเค็ม จึงทำให้มีผลผลิตโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ทั้งยังสามารถเพาะปลูกได้เพียงฤดูเดียว คือ ฤดูฝน พอถึงฤดูแล้งประชาชนบางส่วนจะเข้ามาหางานทำโดยการรับจ้างอยู่ในตัวเมืองหรือจังหวัดอื่น ๆ หรือมาหางานทำในกรุงเทพมหานคร พอถึงฤดูหนาวก็จะกลับบ้านไปช่วยครอบครัวทำนา บางคนไม่อยากกลับไปก็จะส่งเงินไปให้ทางครอบครัวจ้างคนมาช่วยทำงานแทน ส่วนผู้ที่ไม่ออกไปหางานทำในฤดูแล้งก็จะหาปลา ปลูกผัก จับสัตว์ คัดหิน เลี้ยงสัตว์ หรือรับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปตามโอกาสจะอำนวย เพื่อการกินร่นให้มีอยู่มีกินสำหรับปากท้องของสมาชิกในครอบครัว

ภาคอีสานตอนบนมีปัญหาความยากจนหนาแน่นมากในครอบครัวที่ทำนาเพียงอย่างเดียว ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด (53.4%) การทำนาพึ่งน้ำฝนและการมีสภาพพื้นที่เป็นนาดอนและคุณภาพดินไม่ดี เป็นมูลเหตุหลักของปัญหาความยากจนในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตามมีครัวเรือนยากจนในหมู่บ้านจำนวนหนึ่งหาทางบรรเทาปัญหาความยากจนของตนเองด้วยการอพยพไปหางานทำตามเมืองใหญ่และกรุงเทพมหานคร เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว และลงทุนทำนาต่อไป

ภาคอีสานตอนล่างมีปัญหาความยากจนในอัตราที่รุนแรงกว่าภาคอีสานตอนบนประชาชนมีรายได้น้อย ซึ่งค่าเงินใช้เงินสดในชีวิตประจำวันมีน้อยครั้งมาก มีความเป็นอยู่ค่อนข้างจำกัด โอกาสที่จะหารายได้เสริมจากภายในชุมชนเองมีน้อยมาก ทางออกจึงมีเพียงทางเดียวคือการอพยพไปหางานทำในพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งช่วยบรรเทาความยากจนได้ชั่วขณะหนึ่ง และประชาชนที่ยากจนมากก็คือครอบครัวที่ทำนาเพียงอย่างเดียวเช่นกัน

จากสภาพปัญหาความยากจนหนาแน่นมากในภาคอีสาน นอกจากจะมีผลต่อปัญหาทางเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลมาถึงปัญหาด้านสังคม กล่าวคือในด้านการศึกษามีประชาชนที่จบการศึกษาเกินระดับประถมปีที่ 6 เพียงร้อยละ 1-2 เท่านั้น ในด้านสาธารณสุขมีประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารมากที่สุด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนน้ำสะอาดที่ดื่มกิน โรคที่พบรองลงไปคือ ไข้เลือดออก มาลาเรีย และพยาธิ ซึ่งปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความมีคุณภาพชีวิตที่เสื่อมโทรมของประชาชน และควรจะต้องเร่งรีบแก้ไขปัญหามา

ประเด็นปัญหาเหล่านี้ นับเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญถึงความล้มเหลวและความไร้ประสิทธิภาพในการพัฒนาชนบทของภูมิภาคแห่งนี้ แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามแก้ตัวด้วยการใช้นโยบายเงินผันโครงการสร้างงานในชนบท ตลอดจนนโยบายพัฒนาชนบทยากจน แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานของประชาชนในชนบทภาคอีสานได้ สภาพการณ์ที่บ่งชี้ให้เห็นถึงผลงานการพัฒนาชนบทของรัฐบาลในภูมิภาคนี้ คือ การมีถนนหนทางติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ มากมาย มีสระน้ำขนาดใหญ่เกิดขึ้นในเกือบทุกหมู่บ้าน มีไฟฟ้าพัฒนาชนบทเข้าไปถึงในหลาย ๆ ชุมชน แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนยังไม่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นเท่าใดนักเพราะปัญหาพื้นฐานคือความยากจนของประชาชนยังไม่ได้รับการแก้ไข ประชาชนยังขาดโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐานของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา ฝึกอบรม อย่างเช่น น้ำสะอาด มีชุมชนชนบทน้อยมากที่ประชาชนจะมีน้ำฝนหรือน้ำสะอาดบริโภคตลอดทั้งปี การสร้างสระน้ำ หรือบ่อบาดาลเป็นเพียงการเพิ่มแหล่งน้ำใช้ให้แก่ประชาชนเท่านั้น

การใช้นโยบายพัฒนาชนบทยากจนของรัฐบาลในปัจจุบัน ซึ่งนับได้ว่ามีแนวนโยบายที่ดี แต่ก็ยังไม่สามารถ พัฒนาคุณภาพชีวิตและการพึ่งตนเองของประชาชนในภาคอีสานให้ดีขึ้นมากนัก สาเหตุที่สำคัญ คือ ข้าราชการผู้ปฏิบัติงานเป็นบุคลากรจากภายนอกชุมชนไม่สามารถเข้าใจปัญหาและความจำเป็นพื้นฐานที่แท้จริงของประชาชน โครงการต่างๆ ที่คัดเลือกเข้าไปดำเนินงานจึงมักจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาคือตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ ยังคงมีแนวทางการพัฒนาที่ซ้ำรอยปัญหาในอดีต คนยากจนไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างแท้จริง ซึ่งประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของรัฐบาลโลกกล่าวถึงไว้แล้วในช่วงต้น ๆ จะไม่ขอนำมาเสนออีก

แต่ด้วยปัญหาเหล่านี้เอง ที่เป็นส่วนสำคัญที่ผลักดันให้พระสงฆ์ในชนบทภาคอีสาน เกิดความตื่นตัวในการ เข้ามามีบทบาทการพัฒนาชนบท เข้ามาร่วมบทบาทการเป็นนักพัฒนา เข้ามาระดมให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นมาในชนบท แต่ในเรื่องแนวทางของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ยังไม่มีแนวทางที่เด่นชัดนัก เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ ทักษะคิดและแนวความคิดของพระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละรูป สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นพื้นฐานของประชาชน และการปรึกษาหารือตกลงกันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านซึ่งถ้าหากทั้ง 3 ปัจจัยมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน การดำเนินงานสังคมพัฒนาก็จะมีเอกภาพ เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน และไม่เกิดความขัดแย้งในการพัฒนาชนบท

2. ทัศนะต่อการทำงานพัฒนาชนบทที่ผ่านมาของพระสงฆ์ในภาคอีสาน

พระสงฆ์ในภาคอีสานนับว่าเป็นคณะสงฆ์ที่กำลังตื่นตัวในการพัฒนาชนบทมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ในภูมิภาคอื่น ๆ โดยพยายามผลักดันกิจกรรมสงฆ์พัฒนาชนบททั้งทางด้านจิตใจ และด้านวัตถุควบคู่กันไปในพื้นที่ชนบทหลายแห่ง ซึ่งท่านเหล่านี้มีความคิดพื้นฐานประการหนึ่งที่สอดคล้องกัน คือ "เมื่อประชาชนอยากหิวโหย ธรรมจะมีประโยชน์อะไรแก่เขาต่อเมื่อท้องอิ่มแล้วเท่านั้นจึงควรรับสัทธรรม" (ถาวร ปิธิโรจ 2527 : 191) ค้วยเหตุที่ประชาชนภาคอีสานเป็นผู้ที่ยัง "อยากหิวโหย" มีปัญหาต่าง ๆ มากมาย พระสงฆ์ในภาคอีสานจึงไม่อาจนิ่งเฉยอยู่ได้ จำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทเป็นผู้จัดหาอาหาร (คืองานสงฆ์พัฒนา) มาเติมให้เต็มท้องของประชาชนที่ยังว่างอยู่ โดยที่พระสงฆ์พัฒนาในภาคอีสานแต่ละรูปก็มีความคิดและแนวทางการพัฒนาชนบทเป็นส่วนเฉพาะของตนเอง เพราะโดยส่วนใหญ่พระสงฆ์ที่เข้ามาทำงานสงฆ์พัฒนาชนบทจะเข้ามาทำงานด้วยแรงบันดาลใจของตนเอง น้อยองค์นักที่จะเข้ามาทำงานเพราะการชักนำของหมู่พวกคั้งนั้นจึงเกิดสภาพต่างความคิดต่างแนวทางกันไป ซึ่งจะขอนำความคิดและแนวทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์พัฒนาบางองค์ มาเสนอไว้เป็นตัวอย่างสำหรับเป็นพื้นฐานการพิจารณาคั้งต่อไปนี้

เจ้าอธิการสมพงษ์ กันตสีโล วัดหัทธินวารีสิริสุข ต.ลำควน กิ่ง อ.ลำควน จ.สุรินทร์ ได้กล่าวสรุปถึงหลักการพัฒนาของท่านว่า "...ใช้กายกรรม วาจกรรม ประกอบไปด้วยเมตตาธรรมและมีความอดทน ความขยัน เป็นคุณสมบัติสำคัญ ซึ่งเป็นพื้นฐานทางการพัฒนา อุปสรรคในการพัฒนาที่สำคัญอยู่ที่ผู้นำหมู่บ้าน ถ้าเขาไม่เข้าใจ การพัฒนาจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก การพัฒนานั้นจะต้องไม่ทำให้ประชาชนเดือดร้อน จะต้องไม่เรียโรบกวาประชาชน" (สภาแคว-พลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2525:31)

พระครูพิพิธประชานาถ (น่าน สุทนต์สีโล) วัดสามัคคี บ้านท่าสว่าง ต.ท่าสว่าง อ.เมือง จ.สุรินทร์ "หลักการที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา คือเราจะต้องพัฒนาตัวเราเอง พระสงฆ์นั้นหึ่งสังวรว่าอยู่ใดค้วยชาวบ้าน ในเมื่อบ้านไม่ต้องเช่าข้าวไม่ต้องซื้อ ควรให้อะไรแก่เขาบ้าง การจะช่วยเหลือเขานั้นจะต้องมีการเรียนรู้ว่าชุมชนนั้นควรจะส่งเสริมในด้านใด พระจะต้องมีหน้าที่เป็นผู้สาคิธรรม ขณะเดียวกันจะต้องมีการเรียนรู้ เช่นการทำดินน้ำ การเกษตรเพื่อที่จะ

เป็นประโยชน์ในชุมชน เป็นต้น การเพิ่มพูนความรู้อย่างสม่ำเสมอทำให้เรามีความกล้าที่จะมีบทบาทในสังคมไม่เก้อเขิน ไม่เคอะคะ การเตรียมตัวเป็นนักพัฒนาขั้นต่อไป คือเป็นผู้มีสัจจะจริงใจ เป็นนักเสียสละ มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน" (สภาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา 2525 : 32)

พระครูปริยติยานุศาสน์ รองเจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ "...การพัฒนานั้น ไม่ใช่รู้หลักการอย่างเดียวแล้วนำไปปฏิบัติไต่ทั่วไป ต้องสอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เคยปฏิบัติมาของแต่ละแห่ง ความสำเร็จของท้องถิ่นหนึ่งจะนำไปใช้ในท้องถิ่นอื่นห้กันก็คงไม่ถูกต้องนัก จะพึงเห็นได้จากพัฒนามานเมือง เริ่มตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองมาเป็นเวลาห้าสิบปีเศษ ๆ แล้วการพัฒนาทำกันทั้งในรูปแบบราชการ และในรูปแบบของเอกชน ก็มีการผิดพลาดนับครั้งไม่ถ้วน ไม่ใช่ทำครั้งเดียวหรือสองครั้งก็สำเร็จ การลงทุนพัฒนานั้นเป็นจำนวนหมื่นล้านก็ยังเป็นอยู่อย่าง ที่เห็น" (ดาวร ปิธิโรจ 2527 192)

จากตัวอย่างแนวความคิด และแนวทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์พัฒนาบางท่านที่เสนอมานี้ ใกล้เคียงให้เห็นถึงความแตกต่างกันในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งแล้วแต่ว่าพระสงฆ์พัฒนาแต่ละรูป ท่านมีประสบการณ์และพื้นเพมาอย่างไร เพราะการพัฒนาชนบทมิใช่จะเรียนรู้ได้จากหนังสือ แต่จะต้องเรียนรู้ได้จากข้อเท็จจริงในชนบทซึ่งย่อมจะแตกต่างกันไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์แห่งการเปลี่ยนแปลงในแต่ละพื้นที่

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในภาคอีสานกับชาวบ้านในชนบท จะพบว่าตามปกติแล้วพระสงฆ์มักจะเป็นผู้ช่วยเหลือชาวบ้านแก้ปัญหาประจำวันของผู้ครองเรือนอยู่เสมอ ตามหมู่บ้านชาวอีสานมักจะมีแลเห็นพระช่วยชาวบ้านกอบอน้ำบ้าง สร้างสะพาน หรือทำเขื่อนทำนบเล็ก ๆ บ้าง สร้างถนนตัดใหม่ภายในหมู่บ้านบ้าง หรือไม่กี่ศาลาประชุมประจำหมู่บ้าน หรือโรงเรียนบ้าง กิจกรรมเพื่อส่วนรวมดังกล่าวนี้เป็นงานที่พระสงฆ์ท่านนอกเหนือไปจากที่ท่านทำอยู่แล้วในวัด (เคลาสเนอร์, วิลเลียม เจ. 2511 169) และนอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้ลงมือช่วยชาวบ้านเองแล้ว ยังเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาหารือต่าง ๆ ทั้งในคานงานพัฒนา และปัญหาส่วนตัวของชาวบ้านอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่เด่นชัดของพระสงฆ์ในภาคอีสานที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับชาวบ้านและสังคมอย่างมาก

ตามสายตาของชาวบ้านนั้น พระท่านไม่เพียงแต่จะมีความรู้พิเศษเท่านั้น ท่านยังมี "เวลาว่าง" อีกด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านคิดกันเองโดยไม่ต้องพูดออกมาเป็นวาจาว่าเวลาว่างของพระนั้นควรจะอุทิศให้แก่การอยู่ปฏิบัติของส่วนรวม เพราะฝ่ายชาวบ้านก็มั่งงานในไร่นาที่จะต้องทำอยู่แล้ว (เคลาสเนอร์, วิลเลียม เจ. 2511 : 172) ในประเด็นนี้ถ้าเรามีพื้นฐานความเข้าใจถึงบรรทัดฐานของชาวชนบทประการหนึ่งในการให้ความยกย่องนับหน้าถือตาแก่ผู้ใดผู้หนึ่งนั้น จะมีพื้นฐานมาจากว่าคนผู้นั้นมีความเต็มอกเต็มใจช่วยเหลือพรรคพวกหรือแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกัน ฉะนั้นชาวชนบทจึงมักจะให้ความเคารพนับถือพระ ในฐานะที่เป็นผู้นำของเขาทั้งทางโลกและทางธรรม ถ้าพระองค์ใดไม่นำพาต่อหน้าที่ผู้นำทางโลกของท่าน ชาวบ้านมักจะเสื่อมความนับถือในตัวท่านลงไปมาก เพราะมิได้แสดงบทบาทของท่านไปตามบทบาทที่ชาวบ้านคาดหวังไว้

สรุปแล้วพระสงฆ์ในภาคอีสานต้องแสดงบทบาททางโลกทั้งที่ท่านกำหนดเองและที่สังคมคาดหวังไว้ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าในปัจจุบันยังไม่มีมาตรฐานอะไรที่จะให้บรรดาพระสงฆ์ยึดถือได้ว่าควร จะแสดงบทบาทในขอบเขตเช่นไร จึงจะสามารถตอบสนองความคาดหวังของสังคมและความต้องการของตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม ซึ่งทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของชุมชน ความต้องการของชาวบ้าน และความพร้อม ตลอดจนความปรารถนาของตัวพระสงฆ์เองในการแสดงบทบาทนั้น ๆ

พระสงฆ์ที่จัดว่าเป็นผู้นำของชุมชนตามหลักทั่วไปได้แก่ สมภาร เจ้าอาวาส พระสงฆ์รูปอื่นๆ ที่มีพรรษามากๆ เป็นที่นับถือในหมู่ชาวบ้านอาจเป็นผู้นำได้เช่นกัน พระสงฆ์อาวุโสยังอ่อนน้อมองค์ที่จะจัดเป็นประเภทผู้นำของชุมชนได้ เว้นเสียแต่ว่าจะเป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษจริง ๆ ที่ชาวบ้านยกย่อง แดกระนั้นการกระทำต่างๆ ก็อาจถูกจำกัดด้วยวินัยสงฆ์ หากเจ้าอาวาสไม่เห็นดีเห็นชอบด้วย (พิทยา สายหู 2511 : 297) ดังนั้นรูปแบบของการเป็นผู้นำจึงไม่สามารถกำหนดไว้เป็นหลักเกณฑ์แน่นอนได้ ต้องแล้วแต่ความคิดความปรารถนาของแต่ละบุคคล

จากการศึกษาวิจัยของสมบุรณ์ สุขสำราญ และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2526 : 10-48) ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับงานพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสานไว้หลายประเด็น ซึ่งในด้านเกี่ยวกับทัศนะต่อการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ พบว่าพระสงฆ์พัฒนาในภาคอีสานส่วนใหญ่มีความคิดว่าพระสงฆ์ควรเข้าไปช่วยเหลือประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสังคมส่วนรวม

ในแง่ที่ว่า เมื่อชาวบ้านยากจนเดือดร้อน พระสงฆ์ควรช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของประชาชน บางไม่มากนักน้อย โดยการช่วยเหลือทั้งทางวัตถุและจิตใจ ทางวัตถุจะมีการช่วยเหลือแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยกล่าวคือ ถ้าเป็นเด็กก็ให้จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นมาอบรมเด็ก ๆ ถ้าเป็นเยาวชนก็ฝึกสอนอาชีพให้อย่างเอาจริงเอาจัง ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็จัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคารควาย และสหกรณ์ร้านค้า เพื่อช่วยเหลือให้รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และถ้าเป็นวัยชราภาพก็เทศนาสั่งสอนทางค่านิยม จิตใจ อย่างไรก็ดีการอบรมด้านจิตใจนั้นได้สอดแทรกอยู่ในโครงการต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเทศน์และอบรมให้รู้จักชีวิต ละเว้นอบายมุขและทวามาหากิน ตลอดจนเรื่องศาสนาพิธีต่าง ๆ และการรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาติและของท้องถิ่น

ในด้านประเภทโครงการพัฒนา จากผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว พบว่าพระสงฆ์ในภาคอีสานนิยมทำโครงการพัฒนาใน 5 เรื่องใหญ่ ๆ คือ เรื่องแรกเกี่ยวกับการฝึกอบรมวิชาชีพ ได้แก่ การสอนเย็บปักถักร้อย การตัดเย็บเสื้อผ้า การตัดผม การตัดผม การซ่อมเครื่องยนต์ การซ่อมวิทยุโทรทัศน์ การทอผ้า การเลี้ยงหมอนทำไหม และการสอนช่างไม้ เรื่องที่สอง เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร ได้แก่การแจกเมล็ดพันธุ์ และการปลูกพืชชนิดใหม่ ๆ เรื่องที่สาม เกี่ยวกับการยกระดับรายได้ของเกษตรกร ได้แก่ การจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว ธนาคารควาย เรื่องที่สี่เกี่ยวกับคหกรรม ได้แก่ การทอเสื่อ การทอผ้าด้วยกี่กระตุก การสอนหลักโภชนาการ และเรื่องสุดท้ายเกี่ยวกับการให้การศึกษา ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนสำหรับพระภิกษุสามเณร รวมทั้งการอบรมพระผู้นำท้องถิ่น

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งในประสบการณ์การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสานคือ พบว่าพระสงฆ์แต่ละรูปมีประสบการณ์การพัฒนาชนบทมากพอสมควร แต่ประสบการณ์เหล่านี้อาจจะแตกต่างกันไปตามจังหวัดและพื้นที่ นอกจากนั้นมิใช่ว่าพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการทุกรูปจะมีประสบการณ์ด้านพัฒนาชนบท นอกนั้นก็อยู่เฉยๆ หรือไม่ก็ต่อต้านด้วยคำพูดต่างๆ ดังนั้นถ้าจังหวัดใดพระสังฆาธิการในระดับสูงเป็นต้นว่าเจ้าคณะจังหวัดหรือรองเจ้าคณะจังหวัดให้ความสนใจในงานพัฒนาชนบท จังหวัดนั้นก็จะมีโครงการส่งเสริมพัฒนาชนบทมากพอสมควร และได้รับการส่งเสริมอย่างมาก แต่หาพระสงฆ์พัฒนาอยู่ในระดับเจ้าคณะอำเภอหรือเจ้าคณะตำบลโครงการส่งเสริมพัฒนาที่ไม่สามารถก้าวหน้าไปได้

จากข้อมูลที่น่าสนใจเสนอโดยสรุปนี้ คาดว่าคงจะทำให้ได้ทราบถึงพื้นฐานความคิด แนวทาง และสภาพการทำงานพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสานใต้ในระดับหนึ่ง ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่สามารถมองภาพสังเคราะห์พัฒนาชนบทได้ชัดเจนนัก เพราะข้อมูลพระสังฆพัฒนาในภาคอีสานที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของหลาย ๆ ส่วนที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย และที่น่าสนใจในทันที ก็คือหวังว่าคงจะช่วยสร้างพื้นฐานความเข้าใจในบทบาทของพระสงฆ์ภาคอีสาน ในฐานะที่เป็นสื่อหรือเป็นผู้นำการพัฒนาชนบทตามแนวทางการพัฒนาชนบทที่เหมาะสม (การพึ่งตนเอง) ก่อนที่จะได้กล่าวถึงผลการศึกษาวิเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากตัวอย่างทั้งสิ้น 38 วัด ใน 9 จังหวัดภาคอีสานในลำดับต่อไป

3. บทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน : ผลการศึกษาข้อมูลภาคสนาม

จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม พบว่าพระสังฆพัฒนาโดยส่วนใหญ่ (จำนวน 21 รูปหรือร้อยละ 55.26) จะมีอายุไม่สูงนัก คืออยู่ในช่วง 31-45 ปี ผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มไม่เกิน 30 ปีมีอยู่ 4 รูป โดยมีพระสังฆพัฒนาที่แก่ที่สุดอายุ 59 ปี และที่หนุ่มที่สุดอายุ 27 ปี และเมื่อพิจารณาถึงอายุการบวช ปรากฏว่าพระสังฆพัฒนาส่วนใหญ่มีอายุการบวชอยู่ระหว่าง 10-20 พรรษา ซึ่งมีเหตุผลของการบวชที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรกบวชเพื่อต้องการศึกษาธรรม และอีกประการหนึ่งเพราะพ่อแม่ต้องการให้บวช มีเป็นส่วนน้อยที่พระสังฆพัฒนาจะเริ่มเข้ามาบวชเนื่องจากครอบครัวขาดแคลน แต่ก็มีพระสังฆพัฒนาอีกกลุ่มหนึ่งที่บวชเข้ามาเพราะเกิดความเบื่อหน่ายหรือผิดหวังในชีวิตทางโลก ซึ่งกลุ่มหลังนี้จะเริ่มบวชตั้งแต่อายุประมาณ 30 ปีขึ้นไป

ลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ พระสังฆพัฒนาเกือบทั้งหมดมีใ้บวชและจำพรรษาอยู่ที่วัดเดิมโดยตลอด แต่มีลักษณะที่โยกย้ายไปคามที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เพื่อการศึกษาหาความรู้ ดังนั้นในขณะที่พระสังฆพัฒนาส่วนใหญ่มีอายุการบวชระหว่าง 10-20 พรรษาแต่มีช่วงเวลาที่จำพรรษาอยู่ในวัดที่จำพรรษาอยู่ในปัจจุบันประมาณ 6-15 พรรษา แสดงว่าโดยเฉลี่ยประมาณ 5 พรรษาที่ได้ออกไปตระเวนศึกษาหาความรู้ยังสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งพระสังฆพัฒนาส่วนใหญ่จะให้เหตุผลที่สอดคล้องกันว่า ในช่วงระยะเวลาที่ได้ออกไปตระเวนศึกษาหาความรู้ยังสถานที่ต่าง ๆ นั้น นอกจากจะได้ศึกษาธรรมให้ลึกซึ้งมากขึ้นแล้ว ยังมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้และประสบการณ์การทำงานพัฒนาชนบทของพระสงฆ์รูปอื่น ๆ จึงได้นำความรู้และประสบการณ์เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้กับชุมชนที่อยู่แห่งนี้

อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาถึงภูมิลำเนาเดิมของพระสังฆพัฒนา ปรากฏว่ามีอยู่ครั้งหนึ่งที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนเดียวกันกับวัด นอกจากนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอหรือจังหวัดเดียวกัน ส่วนที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงภายในตำบลเดียวกันหรืออยู่ในภูมิภาคอื่น ๆ มีอยู่น้อยมาก (ดูตารางที่ 5-1) โดยกลุ่มที่น่าสนใจก็คือพระสังฆพัฒนาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มาจากที่อื่นนั้น ทำไมจึงได้เข้ามาจำพรรษาและมาทำงานสังฆพัฒนาในชุมชนนี้

ตารางที่ 5-1 ภูมิลำเนาเดิมของพระสังฆพัฒนา

ภูมิลำเนาเดิม	จำนวน	ร้อยละ
ในหมู่บ้านเดียวกัน	19	50.00
ในตำบลเดียวกัน	1	2.63
ในอำเภอเดียวกัน	7	18.42
ในจังหวัดเดียวกัน	7	18.42
ในภาคเดียวกัน	3	7.90
ในภาคอื่น ๆ	1	2.63
รวม	38	100.00

ในกลุ่มพระสังฆพัฒนาที่มาจากพื้นที่อื่น ๆ นั้น จากการศึกษาดังเหตุผลต่าง ๆ ที่ชักนำให้พระสังฆพัฒนาเหล่านี้มาจำพรรษาที่วัดนี้ ปรากฏว่าสามารถสรุปเหตุผลที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5-2 เหตุผลที่พระสังฆพัฒนาจากที่ต่าง ๆ เข้ามาจำพรรษาในวัดนี้

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
ต้องการศึกษาพระปริยัติธรรม	6	31.58
ต้องการศึกษาทางโลก	1	5.26
ต้องการแสวงหาที่สงบเจริญสติ	3	15.79
ประชาชนนิมนต์มา	5	26.31
พระสังฆาธิการนิมนต์ให้มาทำงานพัฒนา	2	10.53
สนใจที่จะมาทำงานเพื่อส่วนรวม	2	10.53
รวม	19	100.00

จะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญที่ย้ายเข้ามาจำพรรษาในวัดนี้ ส่วนใหญ่เป็นเหตุผลทางด้านการศึกษา ทั้งในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ร้อยละ 31.58 และการศึกษาทางโลกซึ่งได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ร้อยละ 5.26 ทั้งนี้เนื่องจากวัดเหล่านี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง หรืออำเภอใหญ่ ๆ หรือเป็นวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม หรือเป็นสำนักสอบธรรมสนามหลวง ในเขตตำบล หรืออำเภอต่าง ๆ เหตุผลสำคัญรองลงมาคือประชาชนนิมนต์ให้มาจำพรรษา หรือเป็นเจ้าของาวาส (ร้อยละ 26.31) โดยมีเหตุผลเพื่อมาเป็นเจ้าอาวาสร้อยละ 10.52 และนิมนต์มาช่วยพัฒนาวัดและชุมชนร้อยละ 15.79 ที่เหลือนย้ายมาจำพรรษาคด้วยเหตุผลต้องการหาที่สงบในการเจริญสติศึกษาค้นคว้าวิปัสสนากรรมฐานและเหตุผลเพื่อการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ทั้งที่สมัครใจเข้ามาทำงานเอง และที่พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะตำบลหรือเจ้าคณะจังหวัดนิมนต์มาช่วยพัฒนาชุมชน เนื่องจากเห็นผลงานที่เคยทำมาแล้ว พระสังฆพัฒนาที่ได้รับการไว้วางใจ เช่นนี้ ได้แก่ พระอธิการเฉลิม ฐิตีสีโล และพระมหาเรืองชัย ปุณฺณกาโม

เมื่อศึกษาถึงสถานภาพของพระสังฆพัฒนา พบว่ามีพระสังฆพัฒนา 18 รูป ที่เป็นเจ้าอาวาส, 10 รูปอยู่ในระดับเจ้าคณะตำบล, 4 รูปอยู่ในระดับเจ้าคณะอำเภอ และอีก 6 รูปเป็นพระลูกวัดธรรมดา การที่พระลูกวัดธรรมดาสามารถเข้ามามีบทบาทในงานสังฆพัฒนาได้ก็เนื่อง

จากเป็นผู้ช่วยที่สำคัญของเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะตำบล อย่างเช่น พระมหาบุญเวียง กิจจสัม-
 ยุคโต เป็นผู้ช่วยที่สำคัญของพระมหาสมดี สุวณฺโณ ในคานการทำงานประสานงานในศูนย์เผยแพร
 ชีวิตประเสริฐ หรือพระบุญชัย คีสาโร เป็นผู้ช่วยที่สำคัญของเจ้าอธิการสมพงษ์ กันตสีโล ทั้งใน
 คานความสงบเรียบร้อยภายในวัด และงานสังฆพัฒนา แต่ก็มียุโรปหนึ่ง คือพระสนอง ธัมมธโร
 ท่านต้องมารับหน้าที่ภายในวัดแทนเจ้าอาวาส ซึ่งมาอยู่กรุงเทพมหานครและรองเจ้าอาวาสที่ไป
 บริหารงานของศูนย์ฟื้นฟูและอบรมวิปัสสนากรรมฐานแห่งประเทศไทย (ศพอ.) จึงทำให้วัดไม่มี
 พระสงฆ์มาดูแล ท่านจึงได้เข้ามาทำหน้าที่ทั้ง ๆ ที่เพิ่งจะบวชได้เพียง 2 พรรษาเท่านั้น และ
 เมื่อท่านได้พบเห็นปัญหาของชุมชนจึงได้เข้ามาทำงานคานสังฆพัฒนา ซึ่งแนวทางการทำงานและ
 ผลงานสังฆพัฒนาของท่านประสบผลสำเร็จอย่างน่าสนใจ คงที่จะนำเสนอข้อมูลรายละเอียดไว้ใน
 ผลการศึกษาเฉพาะกรณี

ที่เสนอข้อมูลผ่านมานี้เป็นเพียงข้อมูลพื้นฐานของพระสังฆพัฒนา ซึ่งต่อไปนี้จะเป็ผล
 การศึกษาวิเคราะห์ถึงบทบาทและกิจกรรมสังฆพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน โดยจะนำ
 เสนอข้อมูลเป็นลำดับ ๆ ไปดังนี้

ก. แรงจูงใจในการเข้ามาดำเนินงานสังฆพัฒนาชนบท

งานสังฆพัฒนาชนบทจะมีแนวทางหรือทิศทางเช่นไรนั้น ปัจจัยบ่งชี้ที่สำคัญ คือ ตัวพระ
 สังฆพัฒนาเอง เพราะรูปแบบของกิจกรรมมีลักษณะเป็นแบบงานอาสาสมัคร พระสังฆพัฒนามีอิสระ
 ในการทำงานมาก ดังนั้นเพื่อความเข้าใจพื้นฐานของพระสังฆพัฒนาจึงควรจะทำความเข้าใจถึง
 แรงจูงใจ หรือมูลเหตุที่ผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามารับบทบาทหน้าที่การพัฒนาคาน

จากการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏว่าการที่พระสังฆพัฒนามองเห็นถึงสภาพปัญหาและความ
 ทุกข์ยากของประชาชน เป็นแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ผลักดันให้พระสงฆ์ในภาคอีสานเข้ามาทำงาน
 พัฒนาคานชนบท สามารถผลักดันพระสังฆพัฒนาถึง 17 รูป ให้เข้ามาบิบทบาทคานชนบท แรงจูงใจ
 ดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่พระสงฆ์ได้พบปะและเผชิญต่อปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในชุมชน
 ซึ่งนับวันแต่จะรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ และไม่ได้รับการเหลียวแลจากผู้ที่เกี่ยวข้องของเท่าที่ควร
 ประชาชนจะสุขสบายหรือทุกข์ยากอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละ

บุคคล จึงกลายเป็นสภาพมือใครยาวสาวได้สาวเอา ไม่หลงเหลือความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังเช่นแต่ก่อนมากนัก พระสงฆ์ซึ่งทนเห็นสภาพการถูกทอดทิ้งเช่นนี้ไม่ได้ จึงเข้ามาริเริ่มดำเนินงานพัฒนาชนบท ด้วยความพยายามที่จะชี้แนะให้ประชาชนมองเห็นถึงปัญหาความทุกข์ยากของตนเอง และพยายามผลักดันให้ประชาชนนำเอาศักยภาพของตนเองมาพัฒนาเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง

การที่แรงจูงใจประการนี้มีผลต่อการผลักดันพระสังฆพัฒนาภิกขุ โดยพื้นฐานความเป็นจริงแล้ว ยังมีเหตุผลอื่นที่แฝงอยู่และมีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันร่วมกับแรงจูงใจดังกล่าว ซึ่งเหตุผลที่แฝงอยู่นั้น ได้แก่

(1) ความเป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจ ที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม และชอบเสียสละ ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ได้ออกธุดงค์ไปในพื้นที่ต่าง ๆ หรือเมื่อได้ไปอบรมประชาชนตามนโยบายพระธรรมทูตในหมู่บ้านต่างๆ โคพบเห็นถึงปัญหาความทุกข์ยากต่าง ๆ ของประชาชน จึงปลุกเร้าพื้นฐานทางจิตใจดังกล่าวให้พยายามผลักดันการพัฒนาชนบทเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

(2) จากประสบการณ์ของพระสังฆพัฒนาที่โคพบเห็นชุมชนอื่นที่ดีกว่า ประชาชนได้รับการพัฒนาจนมีสภาพการดำรงชีวิตสุขสบายมากกว่า เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสภาพปัญหาและความทุกข์ยากของภายในชุมชน จึงต้องการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ทัดเทียมกับชุมชนที่เจริญแล้วดังกล่าว

(3) เหตุผลทางค่านิยมจิตวิทยา เนื่องจากพระสังฆพัฒนาส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่มีพื้นเพเป็นคนในหมู่บ้านหรือชุมชนนี้ เป็นผู้ที่เกิดและเติบโตอยู่ในชุมชนแห่งนี้ พ่อแม่ญาติพี่น้องก็ยังคงอยู่ในชุมชนนี้มีความรู้และเห็นถึงปัญหาความยากจนของประชาชนในชุมชนนี้มาโดยตลอด การใช้ชีวิตอยู่ในเพศบรรพชิต ถึงแม้จะสามารถตัดขาดจากเรื่องทางโลกได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่มีทางที่จะสามารถตัดขาดได้โดยสิ้นเชิง จึงต้องเข้ามาช่วยพัฒนาประชาชน ซึ่งมองในอีกแง่หนึ่งก็คือ การช่วยเหลือพ่อแม่ญาติพี่น้องของตนในทางอ้อมนั่นเอง

(4) เล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ถ้าหากชุมชนขาดแคลน ทุกข์ยากคอยพัฒนาแล้ว วัดจะดำรงอยู่อย่างสวยงามหรือเจริญอยู่ได้อย่างไร ชาวบ้านอยากพระสงฆ์จะมีเงินอย่างสมบูรณ์ได้อย่างไร ดังนั้นวัดกับบ้านจึงต้องพัฒนาไปควบคู่กัน บ้านพึ่งวัดและวัดพึ่งบ้านเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมาโดยตลอดทุกยุคสมัย เพราะฉะนั้น เมื่อพบเห็นหมู่บ้านไม่เจริญ ประชาชนทุกข์ยากอดอยาก วัดและพระสงฆ์จึงต้องเข้าร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

(5) คิดว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความเหมาะสมต่องานพัฒนาชนบท จากการศึกษาที่ได้สังเกตพบว่า พระสงฆ์คือผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพนับถือมาก มีศักยภาพอยู่ในตนเองที่จะสามารถชักจูงประชาชนให้เข้ารวมกันทำกิจกรรมใด ๆ ได้ง่าย เมื่อได้พบเห็นปัญหาความทุกข์ยากของประชาชน จึงพยายามจะให้ศักยภาพดังกล่าวมาชักนำประชาชนให้รวมกันพัฒนาตนเอง

เกี่ยวแก่เรื่องการพัฒนาชนบท บรรดาพระสงฆ์พัฒนาในภาคอีสานต่างได้พยายามให้ความหมายหรือแนวคิดต่าง ๆ กันไป แต่ที่พอจะมีลักษณะร่วมกันอยู่บ้าง คือ หลักการพัฒนามี 2 แนวความคิดคือการพัฒนาที่เน้นด้านวัตถุ และการพัฒนาที่เน้นในด้านจิตใจ สำหรับทางด้านจิตใจนั้นไม่เป็นปัญหาทางด้านการศึกษาที่จะขัดต่อพระธรรมวินัย แต่ทางด้านวัตถุจะต้องพิจารณาจากพฤติกรรมการพัฒนาของพระสงฆ์ซึ่งถ้าหากไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยก็ไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามในบางกรณี อย่างเช่นการลงมือทำงานเองเช่น ไถนาเอง หรืออื่น ๆ ก็ต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมและความจำเป็น ถ้าหากจำเป็นก็สามารถอนุโลมยอมความกันได้ แต่สิ่งเหล่านี้ก็มีการถกเถียงกันอีกว่า เช่นไรคือความเหมาะสมหรือจำเป็น จะมีการกำหนดขอบเขตหรือกฎเกณฑ์กันเช่นไร ซึ่งในที่นี้จะยึดถือเอาความเหมาะสมและจำเป็นตามสายตาของประชาชน เพราะถ้าหากประชาชนไม่เห็นว่าเป็นการน่าเกลียดจนเสื่อมความศรัทธาแล้ว พฤติกรรมเหล่านั้นก็เห็นควรจะปฏิบัติได้

1) การพัฒนาจิตใจ ควรจะดำเนินการพัฒนาเป็นขั้นตอนนี้

(1) เริ่มจากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่คนส่วนมาก กล่าวคือ

(1.1) ตัวเรา → ผู้อื่น → กลุ่ม → ชุมชน ลักษณะนี้เป็นการเริ่มต้นการพัฒนาที่ตัวเราเองเป็นพื้นฐาน เพื่อให้เป็นแบบอย่างอันดีต่อผู้อื่น เมื่อเราสามารถพัฒนาตนเองจนเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่นได้แล้วจะทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้น ซึ่งเมื่อเราสามารถพัฒนาได้ในระดับนั้นแล้วก็ไม่ควรจะหยุดยั้งแต่เพียงเท่านั้น ควรจะดำเนินการต่อเนื่องไป และต้องพัฒนาสืบต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อให้เกิดสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิมในทุกๆ ประการหนึ่ง และเพื่อการขยายกลุ่มให้กว้างขวางขึ้นจนมีสภาพการพัฒนาที่ครอบคลุมทั้งชุมชนอีกประการหนึ่ง

(1.2) ให้การพัฒนาต่อบุคคลอื่น โดยเริ่มทดลองดำเนินการในกลุ่มเล็ก ๆ ก่อนซึ่งอาจเริ่มจากเพียง 7 ครัวเรือนหรือน้อยหรือมากกว่านี้ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ แต่การพัฒนาลักษณะนี้จะต้องดำเนินการโดยไม่ให้ชาวบ้านรู้ตัว เมื่อผลที่ได้จากการทดลองพัฒนา

ในกลุ่มดังกล่าวประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านในครัวเรือนอื่น ๆ จะสามารถมองเห็นถึงประโยชน์ของการพัฒนา และจะเข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนาด้วยในที่สุด

(2) การพัฒนาโดยการฝึกอบรม โดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตต่าง ๆ ให้ประชาชน (ผู้ใหญ่) อ่านหรือทำความเข้าใจ ในขณะที่เดียวกันเราก็ต้องคอยกระตุ้นและชี้แนะไปตามโอกาสอันควรด้วย

(3) ใช้วิธีการสอนเด็กเพื่อการพัฒนาผู้ใหญ่ โดยการเปิดสอนหรือให้การฝึกอบรมแก่เด็กเล็กทั้งเด็กก่อนวัยเรียนและเด็กในวัยเรียน เพื่อให้เด็กรู้จักประพฤติกิริยา เพื่อให้เป็นแบบอย่างความประพฤติสำหรับพ่อแม่พี่น้อง นอกจากนี้ก็จะพยายามกระตุ้นฝากเด็กเหล่านั้นให้นำคำพูดของพระสงฆ์กลับไปเตือนผู้ปกครองที่ประพฤติน่าเกลียดไม่ควร ซึ่งอาจจะนำไปบอกกล่าวถึงความประพฤติ เช่นไรที่ควรหรือไม่ควรทำ จุดมุ่งหมายของการใช้เด็กเป็นสื่อนี้ มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ตัวเด็ก เพื่อให้เติบโตเป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต การนำไปสอนผู้ปกครองหรือพี่น้องนับเป็นเป้าหมายรองลงมา

(4) ให้การอบรมแก่ประชาชนทั้งโดยการเรียกเข้ามาร่วมฟังการบรรยายธรรม และรวมถึงการออกกระจายเสียงผ่านหอกระจายข่าว เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์และเตือนประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติชอบอยู่ในกรอบของศีลธรรม และพยายามสอดแทรกธรรมไปในเรื่องต่าง ๆ ตามโอกาสอันควร

(5) ทุกวันพระจะมีการแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่อุบาสก อุบาสิกาที่มาพร้อมกันทำบุญที่วัด โดยเน้นลักษณะการแสดงธรรมเทศนาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ง่ายและจะแสดงธรรม ในลักษณะที่ง่ายต่อความเข้าใจ

(6) ใช้นโยบายและมาตรการให้ ละ ลด เลิกจากอบายมุขต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวงซึ่งกระทำโดย

(6.1) ตั้งกรรมการเฉพาะกิจทางศาสนาเพื่อรวบรวมเงินที่ชาวบ้านมาให้แก่ญาติโยมที่จ้ดงานประเพณีต่างๆ โดยกรรมการจะเป็นผู้นำเงินมาจัดสรรดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่เหมาะสม มิให้นำไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้จ่ายไปในทางอบายมุข เช่น การเลี้ยงเหล้าเป็นต้นและถ้าหากมีเงินเหลือก็มอบให้เจ้าของงานเก็บไว้

(6.2) วิธีผูกจิตผูกไมตรีกับชาวบ้าน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใด ๆ ก็ตามที่มีการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีกรรม จะมีการสืบถามถึงสภาพการจ้ดงานเสีย

ก่อนว่ามีอบายมุขต่าง ๆ หรือไม่ ถ้ามีจะไม่รับนิมนต์หรือถาวรว่าไม่มีแต่กลับมี ครั้งต่อไปจะไม่รับนิมนต์อีก

(6.3) สร้างเงื่อนไขในการมารับบริการหรือสงเคราะห์จากทางวัด เช่น ผู้ที่จะมาขออิมชาจากธนาการชาว หรือจะมาขอใช้ควายจากธนาการควายต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีหรือสามารถให้สัญญาได้ว่าประพฤติดี

(6.4) ในช่วงเข้าพรรษา ขอให้ประชาชนตั้งสัจจะต่อพระรัตนตรัยว่าจะสามารถละเลิกอบายมุขอะไรได้บ้างในช่วง 3 เดือนนี้

(7) ควรสนับสนุนให้มีการตั้งคณะกรรมการของหมู่บ้าน คอยดูแลความสงบและความสามัคคีในหมู่บ้าน เช่นคณะกรรมการประนีประนอมปัญหาและความขัดแย้งภายในหมู่บ้านเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาขัดแย้งกันในหมู่บ้าน จนถึงขั้นต้องคัดลिनความกันในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ทั้งนี้เพื่อพยายามสร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่บ้าน ให้สามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

(8) ใช้วิธีการกระตุ้นจิตใจชาวบ้านให้พยายามรักษาความดีที่ได้ปฏิบัติกันมาแล้ว ตัวอย่างเช่น ในกรณีของหมู่บ้านที่สามารถพัฒนาจนกระทั่งได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างนั้น ควรจะพยายามกระตุ้นให้ชาวบ้านตื่นตัวต่อการทำงาน เพื่อการรักษาเกียรติยศและความดีนั้นเอาไว้ มิให้ทำงานกันแบบผักชีโรยหน้า เพื่อเป็นการอวดอ้างผลงานเฉพาะเมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมเท่านั้น

2) การพัฒนาบ้านวัด

ในการกล่าวถึงการพัฒนาคำวัด มีปัญหาสำคัญอยู่ที่การจำแนกและตีความการพัฒนาบ้านวัดว่า ควรจะครอบคลุมไปถึงลักษณะใดบ้าง ในที่นี้การพัฒนาคำวัด มิใช่หมายถึงเฉพาะการสร้างอาคารเรียน สร้างถนน สร้างศาลา ฯลฯ แต่ขั้นขั้นของการแบ่งการพัฒนาบ้านวัดและการพัฒนาคำวัดใจอยู่ที่เป้าหมายของการพัฒนา โดยกำหนดให้การพัฒนาคำวัดใจมุ่งไปสู่การพัฒนาเพื่อให้ประชาชนนำไปประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม กระทำแต่ในสิ่งดีงาม อันประกอบด้วยมโนสุจริต วชิสุจริต และกายสุจริต ส่วนการพัฒนาคำวัดจะ เป็นการพัฒนาที่มุ่งเป้าหมายไปสู่ประโยชน์สุขของชาวบ้านและชุมชน หรือที่เรียกว่าการพัฒนาไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นการพัฒนาคำวัดจึงครอบคลุมในหลาย ๆ ลักษณะดังนี้

(1) การจัดตั้งกองทุนเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ เช่น กองทุนเงินกู้ ธนาคารข้าว ธนาคารยา ธนาคารควาย เป็นต้น

(2) การจัดตั้งสหกรณ์ต่าง ๆ เพื่อฝึกฝนการมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อการพัฒนาตนเอง เช่น สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ออมทรัพย์ เป็นต้น

(3) การพัฒนาการศึกษาแก่บุคคลในทุกระดับ และทุกวัย เพื่อการเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจในทางโลก การเพิ่มคุณวุฒิอันจะนำไปสู่การเลื่อนชั้นหรือสร้างสถานภาพใหม่ทางสังคม โดยมีเป้าหมายให้สามารถนำเอาความรู้และสถานภาพทางสังคมดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ทั้งของตนเองและชุมชนให้ดีขึ้น การพัฒนาการศึกษาดังกล่าวนั้นครอบคลุมทั้งการศึกษาทางสายสามัญ การเสริมความรู้ในการอาชีพต่าง ๆ เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างไม้ หรืออื่น ๆ รวมไปถึงการฝึกอบรมในด้านสาธารณสุขต่าง ๆ ด้วย

(4) การพัฒนาเพื่อการโภชนาการ และการพัฒนาสุขภาพอนามัยให้ดีขึ้น เช่น การสร้างส้วม โครงการอาหารเสริม การสร้างถังเก็บน้ำฝน ฯลฯ

(5) การสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด หรือที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ศาลาประชาคม ปรับปรุงซ่อมแซมถนนหนทางต่าง ๆ ชุกสะพาน้ำ

(6) การพัฒนาเกษตรกรรม เช่น ส่งเสริมการเพาะปลูกพืชชนิดใหม่ ๆ การสร้างฝายน้ำล้น การสร้างระบบชลประทานขนาดเล็ก การฝึกอบรมการพัฒนาการเกษตรและปศุสัตว์อื่น ๆ เป็นต้น

ก. อุดมการณ์การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน

จากแนวความคิดและหลักการพัฒนาชนบทที่กล่าวมาแล้วสามารถนำมาประมวลและสรุปถึงอุดมการณ์การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน ได้หลายประเด็น ดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาชนบท คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่าย ทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน) การพัฒนาชนบทจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึงครอบคลุมประชาชนทุก ๆ กลุ่มไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะต้องประสานงานร่วมมือกันทำงาน การพัฒนาชนบทมิใช่เป็นงานของทางฝ่ายอาณาจักรเท่านั้น โดยพระสงฆ์ควรจะต้องสำนึก

อยู่เสมอว่า "ถ้าอาณาจักรเสื่อมลง พุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร" พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่หนึ่งที่ควรจะต้องเข้าไปแสดง

2) การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาตัวบุคคล เพื่อสร้างความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยจะต้องพัฒนาประชาชนให้พร้อมทั้งด้านคุณภาพและคุณธรรม การพัฒนาด้านคุณภาพนั้นคือ การสร้างความพร้อมทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ อันได้แก่ความพยายามสร้างเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ให้สามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชน ให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่และมีเศรษฐกิจที่คึกคัก ส่วนความพร้อมทางด้านคุณธรรมได้แก่ ความพยายามพัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของการพัฒนาชนบท

3) การพัฒนาชนบทควรจะเกิดขึ้นจาก ความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชนนั่นเอง โดยอาศัยความรู้ความสามารถ ทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการศึกษาค้นคว้าและริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ เอง อันจะนำผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอกชุมชนที่ไม่รู้ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ จะต้องสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ และจะต้องสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

5) การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนอง ความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ ควรจะเป็นการพัฒนาโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกชั้นตอน มิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) ในผลิตภัณฑ์ของงานพัฒนาชนบทเหล่านั้น

6) การพัฒนาชนบทที่จะประสบผล สามารถลดทอนหรือขจัดปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง ควรจะมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชน ซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปได้คือ

สภาพการพึ่งตนเองในปัจจุบัน คือการให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้สุขสบาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกๆ ด้าน ควรจะพึ่งพาทักษะจากภายนอกเฉพาะเทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาไม่ได้ในชุมชนเท่านั้น

ง. กลยุทธ์การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในภาคอีสาน

เนื่องจากปัญหาการพัฒนาชนบทที่สะสมมาตั้งแต่อดีต อันเนื่องมาจากความผิดพลาดของระบบราชการและจิตสำนึกทางการพัฒนาชนบท พระสงฆ์ในภาคอีสานจึงได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นสื่อการเปลี่ยนแปลงหรือสื่อการพัฒนา แต่กลยุทธ์ของการเข้ามาเป็นสื่อดังกล่าวนี้พระสงฆ์แต่ละรูปจะมีกลยุทธ์ที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและปัจจัยที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขและปัจจัยเกี่ยวกับตัวคน คือทั้งตัวประชาชนและตัวพระสงฆ์เอง แต่ก็พอจะรวบรวมและสรุปกลยุทธ์หรือแนวทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) เป็นผู้บริหารโครงการ จะพบมากในพระสงฆ์พัฒนาที่มีสมณศักดิ์เป็นพระสังฆาธิการในระดับเจ้าคณะอำเภอขึ้นไป ซึ่งการทำงานพัฒนาชนบทจะไม่กำหนดวงเฉพาะในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง แต่จะดำเนินการร่วมกันกับพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลทุกรูปภายในอำเภอนั้น เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมให้ครอบคลุมได้ทั้งอำเภอ ซึ่งการทำงานสังฆพัฒนาในลักษณะเช่นนี้ มักจะประสบปัญหาคำนวณความร่วมมือจากพระสงฆ์ในวัดต่าง ๆ เนื่องจากพระสงฆ์เหล่านั้นไม่ค่อยเข้าใจในหลักการพัฒนาชนบท ดังนั้นการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์พัฒนาเหล่านี้ในช่วงแรก ๆ อาจจะต้องอาศัยข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนากรหรือปลัดอำเภอเป็นผู้ประสานงานกับชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ แทนที่จะผ่านพระสงฆ์ในชุมชนนั้นเอง และเนื่องจากต้องทำงานในพื้นที่กว้างขวางเช่นนี้ การทำงานจึงไม่สามารถเข้าไปกระตุ้นหรือแนะนำชาวบ้านได้ทั่วถึง เป็นผลให้งานสังฆพัฒนาในลักษณะนี้ ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมตามหลักการพึ่งตนเองได้ ประชาชนไม่ได้คิดริเริ่มเอง แต่มีส่วนร่วมในฐานะผู้เข้ารับการฝึกอบรมหรือผู้ร่วมปฏิบัติงานเท่านั้น แนวทางสังฆพัฒนาเช่นนี้จึงไม่แตกต่างมากนักกับแนวทางของข้าราชการแต่ก็สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนได้ดีมาก

2) เป็นผู้นำการพัฒนา พบมากในชุมชนที่ประชาชนยังขาดจิตสำนึก และความตื่นตัวในการพัฒนาชนบท โดยส่วนมากจะเป็นชุมชนที่มีลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ดี ประชาชนไม่ใคร่

คือครอนในด้านเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ มากนัก เมื่อไม่มีปัญหาความคึกที่จะต่อสู้ดิ้นรนเอา
ชนะปัญหาต่าง ๆ ก็ไม่มี ดังนั้นพระสังฆพัฒนาที่ทำงานในชุมชนเช่นนี้ ส่วนมากจะพยายามรณรงค์
เพื่อการพัฒนาด้านจิตใจของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเลิกในอบายมุขต่างๆ และการ
ทำงานของท่านมักจะเป็นลักษณะ "ข้ามคนเดียว" โดยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือผู้นำอื่น ๆ ในชุมชน
ไม่ได้สนใจจะประสานงานด้วยเลย อาจจะมีแต่เฉพาะกรรมการวัดหรือทายกวัดเท่านั้น

3) เป็นผู้ประสานงานโครงการ ในแนวทางนี้พระสังฆพัฒนาจะอยู่ในฐานะของสื่อกลาง
ที่ทำหน้าที่ประสานงานพัฒนาต่าง ๆ กับหน่วยงานของรัฐบาล และองค์กรเอกชนจากทุก ๆ ส่วนที่
เห็นว่าจะสามารถเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาของชุมชนนี้ได้ดี แต่ขณะเดียวกันก็พยายามผลักดันให้ผู
นำชุมชนและประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนร่วมกัน มิใช่มุ่งพัฒนาหรือจัดทำ
โครงการต่างๆ ให้แก่ประชาชนหรือชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว จึงเป็นลักษณะการทำงานที่พยายาม
ประสานงานกับทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ภายในจะประสานงานกับผู้นำชุมชนคนอื่น ๆ
เพื่อพยายามกระตุ้นให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ขณะเดียวกันก็พยายามประสาน
งานกับหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกชุมชน เพื่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานเหล่านั้นในการ
จัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะมาสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อแก
ไขปัญหาต่าง ๆ และเพื่อการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชน

4) เป็นที่เล็งของประชาชน เป็นกลยุทธ์การพัฒนาชนบทที่พยายามสร้างเสริมการพึ่ง
ตนเองของประชาชน โดยความพยายามผลักดันให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง
ทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การคิดริเริ่มโครงการพัฒนาโดยประชาชนในชุมชนนั่นเอง พระสังฆพัฒนาจะ
คอยแต่เพียงเป็นผู้กระตุ้นเร่งเร้า และคอยชี้แนะแนวทางการแก้ไข้ปัญหาที่สลั้ซับซ้อนเกินกว่าที่
ประชาชนจะปรึกษาหารือกันเองได้ รวมทั้งการคิดขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กร
ต่าง ๆ จากภายนอกชุมชน ที่พอจะสนับสนุนการพัฒนาในด้านวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาได้ยากใน
ชุมชน หรืองบประมาณการลงทุนที่สูงเกินกว่าความสามารถของประชาชนจะร่วมกันเสียสละได้

5) เป็นผู้ส่งเสริมพัฒนา เป็นกลยุทธ์ที่ผสมผสานระหว่างการพัฒนาชนบทกับการสง-
เคราะห์ชุมชน กล่าวคือพระสังฆพัฒนาจะอยู่ในฐานะเป็นผู้จัดหาบริการและดำเนินกิจกรรมทั้งหมด
เอง ประชาชนจะอยู่ในฐานะของผู้รับบริการต่างๆ โดยไม่ต้องคิดริเริ่มหรือออกแรงทำงานอะไร

นัก คอยแต่การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากงานสังฆพัฒนาเหล่านั้น อันเป็นการทำงานในลักษณะแบบสงเคราะห์ชุมชน แต่ผลงานที่เกิดจากการสงเคราะห์ชุมชนเหล่านั้น มิได้มีผลต่อการแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าของชุมชนเท่านั้น แต่จะมีผลต่อการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนได้ ถ้าหากประชาชนสามารถนำสิ่งที่ได้จากการสังเคราะห์พัฒนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง งานสังฆพัฒนาลักษณะนี้พระสงฆ์มักจะไม่สนใจนัก ว่าผลการทำงานของตนจะเกิดผลประโยชน์อย่างไรต่อชุมชนในอนาคต ถือเป็นเพียงการให้บริการแก่ชุมชนแต่ประชาชนจะใช้ประโยชน์หรือไม่อย่างไรขึ้นอยู่กับตัวประชาชนเองว่าจะมีสติปัญญาเพียงพอที่จะสามารถประยุกต์ผลการสังเคราะห์พัฒนานั้นไปสร้างประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้เพียงไร

จ. ประสบการณ์การพัฒนาชนบทของพระสังฆาในภาคอีสาน

จากการศึกษาประสบการณ์การพัฒนาชนบทของพระสังฆาพัฒนาในภาคอีสานทั้ง 38 รูป พบว่าพระสังฆาพัฒนาเกือบทั้งหมดจะเริ่มเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทในช่วงไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมา กล่าวคือในช่วงก่อนพ.ศ. 2508 มีพระสังฆาพัฒนาเข้ามามีบทบาทเพียงร้อยละ 10.53 เท่านั้น และมีลักษณะไม่ต่อเนื่อง คือมีอยู่ในช่วงพ.ศ. 2496-2501 แต่ช่วงพ.ศ. 2502-2507 ไม่มีเลย จนกระทั่งช่วงหลังพ.ศ. 2508 เป็นต้นมาจึงมีพระสังฆาพัฒนาเข้ามามีบทบาทค้ำนี้้อย่างต่อเนื่อง ดังรายละเอียดการจำแนกประสบการณ์การพัฒนาชนบทของพระสังฆาพัฒนาทั้ง 38 รูปในภาคอีสานเป็นช่วง ๆ ดังนี้

ช่วง พ.ศ. 2496-2501	ร้อยละ 10.53
ช่วง พ.ศ. 2508-2511	ร้อยละ 13.16
ช่วง พ.ศ. 2512-2516	ร้อยละ 21.05
ช่วง พ.ศ. 2517-2519	ร้อยละ 15.79
ช่วง พ.ศ. 2520-2521	ร้อยละ 15.79
ช่วง พ.ศ. 2522-2525	ร้อยละ 23.68

การที่แยกช่วงปี พ.ศ. 2517-2521 เป็น 2 ช่วง คือ 2517-2519 และ 2520-2521 เพราะต้องการดูเงื่อนไขทางการเมืองช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 และช่วงหลัง 6 ตุลาคม 2519 แต่ไม่ปรากฏความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามเมื่อวิเคราะห์ถึงประสบการณ์การพัฒนาชนบทของพระสังฆาพัฒนาตั้งแต่ พ.ศ. 2508-2516 พบว่ามีร้อยละ 34.21 และหลังพ.ศ. 2516 มีร้อยละ

55.26 จะพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงพ.ศ. 2517-2522 มีพระสังฆพัฒนาเข้ามามีบทบาทการพัฒนาชนบทมากที่สุดคือร้อยละ 31.58

จากข้อมูลที่ปรากฏเช่นนี้อาจจะสรุปสถานการณ์ได้ 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการตื่นตัวในการพัฒนาประชาธิปไตยช่วงหลังปี 2516 ได้ส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์ในชนบทภาคอีสานจำนวนหนึ่ง เกิดความตื่นตัวที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทิศทางที่มุ่งทำประโยชน์เพื่อสังคม อีกประเด็นหนึ่ง อาจจะเป็นไปได้ว่าเกิดจากเงื่อนไขการตื่นตัวขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่เริ่มเข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาชนบท โดยพยายามสร้างผู้นำชุมชนขึ้นมามีบทบาททางการพัฒนาในชุมชนของตนเอง พระสงฆ์เองก็ได้รับการสนับสนุนผลักดันจากหลาย ๆ องค์กร ตัวอย่างเช่น คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา (ศพพ.) กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) มูลนิธิเด็ก เป็นต้น องค์กรเหล่านี้เริ่มเข้ามาสนับสนุนงานสังฆพัฒนาในภูมิภาคต่างๆ ทั้งในด้านวิชาการบ้าง การบริหารโครงการบ้าง การจัดสรรเงินทุนสนับสนุนบ้าง * โดยเริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างมากในช่วงหลังปี พ.ศ.2519 ซึ่งน่าจะมีผลให้เกิดความตื่นตัวในงานสังฆพัฒนามากขึ้น บทบาทของพระสังฆพัฒนาจึงเริ่มเด่นชัดเรื่อยมา **

* นอกเหนือการสนับสนุนด้านเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์จากมูลนิธิอาเซีย ซึ่งเริ่มให้ความสนับสนุนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 แล้ว

** หลายๆ ฝ่ายทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและรัฐบาล เริ่มจับตามองบทบาทของพระสังฆพัฒนาในภูมิภาคต่างๆ มีการริเริ่มจัดประชุมสัมมนาเพื่อการชักนำพระสังฆพัฒนามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันบ่อยครั้ง จึงอาจกล่าวโดยรวมยอดได้ว่าการที่มีพระสังฆพัฒนาเกิดขึ้นมากในช่วงนี้มีปัจจัยเร่งเร้าประการหนึ่งจากความตื่นตัวของหน่วยงานและองค์กรจากภายนอกที่เข้าไปให้ความสนับสนุนงานสังฆพัฒนา จึงกระตุ้นให้พระสังฆพัฒนาเริ่มแสดงบทบาทการพัฒนาชนบทมากขึ้นในช่วงเวลานี้เอง

ฉ. ประเภทโครงการสังฆพัฒนาที่ดำเนินงานไปแล้วและที่กำลังดำเนินงานอยู่

จากการศึกษาข้อมูลทั้งหมด สามารถรวบรวมและจำแนกประเภทโครงการสังฆพัฒนาของพระสงฆ์ในภาคอีสาน ทั้งที่ได้ดำเนินงานเสร็จสิ้นไปแล้ว และที่กำลังดำเนินการอยู่ ได้ทั้งสิ้น 9 ประเภท คือ

1) โครงการส่งเสริมการเกษตร ทั้งในด้านเทคนิค และประสิทธิภาพการผลิต เช่น การแนะนำวิชาการเกษตรแผนใหม่ การแนะนำการปลูกพืชชนิดใหม่ การนำชาวบ้านร่วมกันสร้างระบบชลประทานขนาดเล็ก (เช่น การสร้างทำนบ เขื่อนฝาย) รวมตลอดไปถึงความพยายามผลักดันให้ชาวบ้านเพาะปลูกพืชผักสวนครัวไว้สำหรับบริโภคภายในครัวเรือน หรือขายให้แก่เพื่อนบ้านในชุมชน

2) โครงการพัฒนาอาชีพเสริม โดยส่วนมากจะเป็นการฝึกอบรมวิชาชีพอื่นนอกเหนือจากการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่จะได้แก่ การฝึกอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี การสอนเย็บปักถักร้อย การตัดผม คัดผม ทอผ้า นอกจากนี้บางแห่งมีการฝึกอบรมด้านช่างไม้ ช่างซ่อมเครื่องยนต์ หรือซ่อมวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการฝึกฝนให้ประชาชนมีความรู้ความชำนาญในสาขาอาชีพเหล่านี้ เพื่อสร้างโอกาสในการหารายได้เสริมแก่ครอบครัวโดยไม่ต้องอพยพแรงงานไปรับจ้างที่อื่นฯ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเพื่อการใช้ความรู้เหล่านั้นมาสร้างประโยชน์เพื่อตนเองและครอบครัวในคราวจำเป็น และนอกจากนี้ยังอาจใช้ความรู้ในอาชีพเสริมนี้มาเป็นสื่อในการปลูกฝังการรวมกลุ่มประชาชนในการทำงานต่าง ๆ

3) โครงการพัฒนาสาธารณสุข ทั้งในด้านโภชนาการและสุขภาพอนามัยภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเสริมสาธารณสุขมูลฐานภายในชุมชน ตัวอย่างเช่น โครงการรวมกลุ่มหมอนเวียนสร้างส้วม สร้างถังเก็บน้ำฝนหรือโอ่งเก็บน้ำฝน โครงการอาหารเสริม รวมตลอดไปถึงการฝึกอบรมพระหมอ หรือโครงการยาสมุนไพร แพทย์แผนโบราณ

4) โครงการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษาแก่ชุมชน ทั้งพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชน ตัวอย่างเช่น โครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิย โครงการอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการศึกษาพระปริยัติธรรมหรือภาษาบาลี โครงการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมตลอดจนการศึกษา

ผู้ใหญ่ การจัดตั้งห้องสมุดประจำหมู่บ้านและหอกระจายข่าว เป็นต้น

5) โครงการพัฒนาจิตใจ เน้นในลักษณะการเจริญสมาธิฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ให้การอบรมศีลธรรมแก่ประชาชน การแสดงธรรมเทศนาเพื่อการประยุกต์หลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิต การรณรงค์เพื่อต่อต้านอบายมุขในหมู่ประชาชน และการฝึกอบรมหรือจัดตั้งกลุ่มพุทธเยาวชน

6) โครงการพัฒนาเพื่อการจัดระเบียบชุมชน ได้แก่โครงการสร้างและปรับปรุงถนนหนทาง สร้างรั้วบ้าน ทำความสะอาดชุมชน ติดตั้งป้ายหมู่บ้านและป้ายคำขวัญต่าง ๆ สร้างศาลาประชาคม สร้างศูนย์พัฒนาประจำหมู่บ้านหรือตำบล สร้างศาลาที่พักผู้โดยสาร และอื่น ๆ อันเป็นโครงการที่เน้นหนักในด้าน การสร้างถาวรวัตถุต่างๆ และรวมถึงการสร้างประปาหมู่บ้านและติดตั้งไฟฟ้าหมู่บ้านด้วย

7) โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ โครงการที่สร้างสรรกิจกรรมหมู่ ซึ่งประชาชนจะต้องร่วมมือร่วมใจ และร่วมทุนกันดำเนินงานกิจกรรมเหล่านั้นจึงจะเกิดขึ้นได้ เช่น การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ ทั้งสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ยา (กองทุนเวชภัณฑ์หรือชื่ออื่นๆ) สหกรณ์ออมทรัพย์ ธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือ หรือกลุ่มกรรมการพัฒนาต่างๆ รวมตลอดจนโครงการทำนารวมหรือนากระชับมิตรด้วย

8) โครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่มรดกของชนบทอีสาน

9) โครงการพัฒนากลุ่มผู้นำชุมชน เป็นโครงการที่เน้นการฝึกอบรมและฝึกฝนภาวะผู้นำในหมู่บ้านเยาวชน หรือโครงการสร้างเสริมความรู้ความสามารถ และทักษะของกลุ่มผู้นำชุมชนในด้านการจัดทำโครงการและแผนงานพัฒนาชนบทระดับต่างๆ หรือการสร้างเสริมความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชนในกระบวนการพัฒนาชนบท

จากประเภทโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้ง 9 โครงการนี้ ปรากฏว่าพระสังฆมณฑลในภาคอีสานนิยมดำเนินโครงการพัฒนาจิตใจ โครงการพัฒนาการศึกษา โครงการพัฒนาสาธารณสุข โครงการส่งเสริมการเกษตร และโครงการจัดระเบียบชุมชน มากกว่าโครงการอื่นๆ

ข. โครงการสังฆพัฒนาในอนาคต

เมื่อศึกษาถึงแนวโน้มความสนใจในงานพัฒนาชนบทในอนาคตของพระสงฆ์ โดยการแยกพิจารณาโครงการสังฆพัฒนาออกเป็น 3 ประเภท คือ โครงการที่พระสังฆพัฒนาคำเนินการโดยอิสระ โครงการที่หน่วยงานของรัฐเข้ามามีอิทธิพลมาก และโครงการที่ทั้งพระสงฆ์และรัฐบาลให้ความสนใจร่วมกันจะพบความแตกต่างกันดังนี้

1) โครงการที่พระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาอย่างอิสระ ซึ่งได้แก่ โครงการพัฒนาจิตใจ โครงการพัฒนาอาชีพเสริม และโครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปรากฏว่า ทั้งโครงการพัฒนาจิตใจ และโครงการพัฒนาอาชีพเสริมยังคงได้รับความสนใจจากพระสงฆ์อยู่มากในอนาคต แต่โครงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจะไม่ได้รับความสนใจจากพระสงฆ์ ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากเป็นโครงการที่เป็นนามธรรมมาก และมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนไม่มากนัก

2) โครงการที่หน่วยงานของรัฐเข้ามามีอิทธิพลมาก ซึ่งได้แก่โครงการส่งเสริมการเกษตร โครงการพัฒนาการศึกษา โครงการพัฒนาสาธารณสุข และโครงการจัดระเบียบชุมชน โครงการเหล่านี้รัฐบาลให้ความสำคัญมากตามนโยบายพัฒนาชนบทยากจน เป็นผลให้เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก มุ่งมั่นนำโครงการต่าง ๆ เข้าไปพัฒนาในพื้นที่ชนบทต่าง ๆ อันเป็นเงื่อนไขที่พระสงฆ์จะประสานประโยชน์นำโครงการต่าง ๆ เข้าไปพัฒนาในชุมชนของตน แต่ก็ปรากฏว่าโครงการที่พระสงฆ์สนใจที่จะดำเนินการในอนาคตคือโครงการพัฒนาสาธารณสุข โครงการพัฒนาการศึกษา และโครงการส่งเสริมการเกษตร โดยไม่สนใจต่อโครงการจัดระเบียบชุมชนมากนัก

3) โครงการที่มีลักษณะสนใจร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และรัฐบาล คือ โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และโครงการพัฒนากลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งปรากฏว่า พระสงฆ์ให้ความสำคัญมากขอโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนโครงการพัฒนากลุ่มผู้นำชุมชนไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่เป็นโครงการที่ควรจะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบทในอนาคต ซึ่งแท้ที่จริงแล้วโครงการลักษณะเช่นนี้ พระสังฆพัฒนาส่วนใหญ่จะดำเนินการในลักษณะที่แฝงไปกับโครงการพัฒนาจิตใจ แตกต่างจากของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญแยกออกมาเป็นโครงการเฉพาะ (คือโครงการพัฒนาประสิทธิภาพสภาตำบล แต่ก็ยังไม่ประสบผลเท่าที่ควร)

จากการประมวลข้อมูลทั้งหมด ปรากฏว่าโครงการที่พระสงฆ์มีแนวโน้มให้ความสนใจมากที่สุดในอนาคต คือโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ซึ่งนับเป็นนิมิตหมายอันดีที่ในอนาคตประชาชนในชนบทจะได้รับโอกาสที่จะเข้าร่วมพัฒนาตนเองมากขึ้น อันเป็นแนวโน้มที่น่าจะเสริมสร้างการพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนได้ในอนาคต และนับเป็นประเด็นที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนประการหนึ่ง ระหว่างการพัฒนาชนบทโดยพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ให้ความสนใจต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากกว่า แม้ว่าเท่าที่ผ่านมาการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์จะสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนได้จริงหรือไม่ก็ตาม แต่ในอนาคตมีแนวโน้มจะให้ความสำคัญต่อประเด็นนี้มากขึ้น

ข. ปัญหาและอุปสรรคต่องานสังฆพัฒนาและแนวทางแก้ไข

1) ปัญหาและอุปสรรคต่องานสังฆพัฒนาในภาคอีสาน

ถึงแม้ว่าพระสงฆ์จะมีบทบาทต่อการพัฒนาชนบทมานาน แต่เนื่องจากงานสังฆพัฒนาเพิ่งจะได้รับความสนใจและกระตุ้นเร่งเร้าเมื่อไม่นานมานี้ อีกทั้งพระสังฆพัฒนาที่เป็นเพียงคณะสงฆ์กลุ่มน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนพระสงฆ์ทั่วประเทศ ดังนั้นจึงเกิดเงื่อนไขและปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดในการดำเนินงานของพระสงฆ์ ซึ่งจากการค้นคว้าเอกสารปรากฏว่าข้อจำกัดที่สำคัญคือ การยอมรับในบทบาทสังฆพัฒนาจากทั้งข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดนี้เกิดขึ้นมากในช่วงแรกที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบท

พระสังฆพัฒนาในภาคอีสานก็เช่นกัน ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคต่อการทำงานหลายประการ ผิดแผกแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่และตามลักษณะโครงการที่จัดทำ ซึ่งจากการศึกษาภาคสนามสามารถสรุปประเด็นปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ๆ ได้ดังนี้

ก) ปัญหาขาดกำลังคนในการดำเนินงาน รวมทั้งขาดผู้ช่วยในการติดตามผลและกระตุ้นเร่งเร้า เนื่องจากงานสังฆพัฒนาในแต่ละพื้นที่ของภาคอีสานโดยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการรวมศูนย์ความึกคึกและกิจกรรมอยู่ที่พระสังฆพัฒนา บางแห่งพระสงฆ์ภายในวัดนั้นเองยังไม่ทราบความเคลื่อนไหวในงานสังฆพัฒนาเลย

ข) ปัญหาขาดการประสานงานระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อันได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน และข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการจะให้ความสนใจ และเข้าร่วมประสานงานในกิจกรรมสังคมพัฒนาต่าง ๆ น้อยมาก ยกเว้นกรณีของพระสงฆ์พัฒนาที่มีแนวทางการดำเนินงานในลักษณะผู้บริหารโครงการ ซึ่งมักจะเป็นพระสงฆ์ฆาธิการในระดับเจ้าคณะอำเภอขึ้นไป จึงจะได้รับการยอมรับจากฝ่ายข้าราชการ

ค) ขาดงบประมาณหรือเงินทุน หรือวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงาน เนื่องจากงานสังคมพัฒนาเป็นงานอาสาสมัคร งบประมาณ เงินทุน หรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ พระสงฆ์พัฒนาจะต้องพยายามดิ้นรนจัดหามาเอง อาจจะไปขอร้องจากชาวบ้านบ้าง ขอความสนับสนุนจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาเอกชนบ้าง หรือจัดงานหาทุนมาดำเนินการเองบ้าง แต่ผลที่ได้รับมักจะไม่พอเพียงต่อการทำงาน เพราะพระสงฆ์พัฒนาแต่ละรูปมิได้จัดทำโครงการเพียง 1 หรือ 2 โครงการเท่านั้น โดยส่วนใหญ่จะจัดทำโครงการพัฒนาชนบทหลายๆโครงการไปในขณะเดียวกัน จึงเกิดปัญหาขาดแคลนคั้งกล่าว

ง) ปัญหาพระสงฆ์พัฒนาขาดความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ต่อการทำงานพัฒนาชนบทในปัจจุบัน เนื่องจากข้อจำกัดส่วนตัวของพระสงฆ์พัฒนาที่สำคัญคือ พระสงฆ์พัฒนาส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับต่ำ (ส่วนมากจะจบการศึกษาทางโลกเพียงแค่ ป.4) และกฎเกณฑ์หรือระเบียบตามพระธรรมวินัยไม่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเรื่องของทางโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งจนเกินไป พระสงฆ์ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาพุทธธรรมและการปฏิบัติกิจของสงฆ์ (เช่นประกอบพิธีกรรมทางศาสนา) เป็นผลให้ไม่มีโอกาสได้ศึกษาสาระความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่มากนัก

จ) ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งไม่ค่อยสนใจงานสังคมพัฒนามากนัก ทั้งนี้ประการหนึ่งเนื่องจากการยอมรับในบทบาทพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ อีกประการหนึ่งประชาชนในภาคอีสานส่วนใหญ่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ของตนเองและครอบครัวมากมาย รวมทั้งงานพัฒนาชนบทของข้าราชการมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากกว่าของพระสงฆ์ ประชาชนจึงให้ความสนใจมากกว่าเพราะเห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้า

จ) ปัญหาประชาชนหรือผู้เข้าร่วมงานสังฆพัฒนา ไม่เข้าใจหลักการและวัตถุประสงค์รวมทั้งไม่เห็นความสำคัญของงานสังฆพัฒนา ประชาชนจำนวนไม่น้อยยังไม่เข้าใจว่า ทำไมพระสงฆ์จึงต้องเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบท บ้างก็ไม่แน่ใจว่างานสังฆพัฒนา จะช่วยแก้ไข ปัญหาของตนเองได้อย่างไร ถึงแม้จะให้ความร่วมมือในการทำงานแต่ก็ทำไปเพราะความศรัทธาในตัวพระสงฆ์ หรือความเชื่อถือเกรงใจต่อพระสงฆ์มากกว่าจะเข้าใจว่าทำงานไปเพื่ออะไร และจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชนอย่างไร

ข) ขาดการสนับสนุน และเกิดความขัดแย้งกับพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งทางการปกครองในระดับต่างๆตั้งแต่เจ้าคณะตำบลเป็นต้นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าพระสังฆาธิการเหล่านี้ไม่สนใจงานพัฒนาชนบท พระสังฆพัฒนาอาจถูกเพ่งเล็งหรือถูกมองว่าทำงานข้ามหน้าข้ามตาหรือถูกอิจฉาว่าเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนมากกว่า ถึงแม้ว่าประเด็นนี้จะไม่ใช่อุปสรรคสำคัญ แต่ก็ทำให้ไม่คล่องตัวในการทำงาน

ข) ปัญหาถูกชักชวนจากผู้นำชุมชนหรือผู้มีอิทธิพลในชุมชน หรือประชาชนบางคนที่ ไม่เข้าใจคอยชักนำให้ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสให้ไขว่เขวตามไป จะพบปัญหานี้มากในชุมชนที่งานสังฆพัฒนาไปชักผลประโยชน์กับผู้อื่นในชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายทุน พ่อค้า หรือประชาชนบางคน จะถูกต่อต้านและโจมตีต่างนานา จนกระทั่งประชาชนที่ศรัทธาอาจจะไขว่เขวตามไปได้

จากปัญหาสำคัญ ๆ ทั้ง 8 ประการนี้ เมื่อศึกษาวิเคราะห์จากรายละเอียดที่พระสังฆพัฒนาแต่ละรูปสะท้อนปัญหาให้ทราบ ปรากฏว่าปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญมากที่สุด ต่อการทำงานสังฆพัฒนา คือ ปัญหาประชาชนหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่เข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ รวมทั้งไม่เห็นความสำคัญของงานสังฆพัฒนา จึงทำให้เกิดสภาพผู้ร่วมกิจกรรมหลาย ๆ คนมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนละเลยประโยชน์ส่วนรวม หรือเกิดสภาพถูกต่อต้านจากประชาชนบางกลุ่มหรือหลาย ๆ กลุ่ม จนกระทั่งมีพระสังฆพัฒนาบางรูปถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งประเด็นปัญหานี้ยังมีผลสืบเนื่องในลักษณะผลักดันให้เกิดปัญหาอื่นตามมาคือ ปัญหาประชาชนไม่สนใจเข้าร่วมงานสังฆพัฒนาเท่าที่ควร ปัญหาขาดการประสานงานระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และปัญหาถูกชักชวนจากผู้นำชุมชน หรือผู้มีอิทธิพลในชุมชน หรือจากประชาชนบางกลุ่ม นับเป็นปัญหาที่มีผลต่อเนื่องซึ่งกันและกันอย่างมาก

เนื่องจากปัญหาพื้นฐานที่สำคัญและมีผลต่องานสังฆพัฒนาในภาคอีสานมากคือ ความไม่เข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ในงานสังฆพัฒนาของประชาชน อาจจะทำให้มองในทางลบได้ว่า งานพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไม่แตกต่างจากงานของรัฐบาล แต่ถ้าหากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่าพื้นฐานของปัญหาแตกต่างกัน พื้นฐานของปัญหาทางพัฒนาชนบทอยู่ที่นโยบายและกลไกระบบราชการ แต่พื้นฐานปัญหาของงานสังฆพัฒนาอยู่ที่ประชาชนเกิดความไม่มั่นใจว่าพระสงฆ์พัฒนาจะช่วยเหลือพัฒนาชนบทได้เพียงไร โดยเฉพาะในช่วงแรกของการทำงาน เนื่องจากยังไม่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ จึงไม่สามารถสร้างความยอมรับในหมู่ประชาชนได้ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการไม่เข้ามีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสที่งานสังฆพัฒนาจะประสบผลสำเร็จในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองจึงเกิดขึ้นได้ยาก ถ้าจะให้บรรลุเป้าหมายนี้ได้พระสงฆ์พัฒนาจะต้องเร่งรีบแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นเบื้องต้น

2) แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในงานสังฆพัฒนา

จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ถึงแม้ว่าเราอาจจะพยายามไม่ยึดถือว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นปัญหาและอุปสรรค แต่โดยพื้นฐานความเป็นจริงแล้ว ปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นมันเกิดขึ้นจริง ๆ ดังนั้นเราจึงต้องพยายามค้นรณชนขยายเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ให้หมดไป ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขด้วยตนเอง หรือขอความช่วยเหลือจากใครก็ตาม เพราะฉะนั้นในที่นี้จะได้รวบรวมนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในงานสังฆพัฒนาของภาคอีสาน (รวบรวมจากผลการศึกษาคณะสงฆ์) ไว้ดังนี้

ก) ควรจะเริ่มทำงานสังฆพัฒนาจากกลุ่มเล็ก ๆ ในชุมชนเสียก่อน แล้วจึงขยายออกไปเมื่องานพัฒนาในกลุ่มเล็ก ๆ นั้นประสบผลสำเร็จแล้ว จนกระทั่งสามารถขยายการดำเนินงานได้ครอบคลุมทั้งชุมชน จึงจะขยายต่อไปยังชุมชนอื่น ๆ ให้กว้างขวางและกระจายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเริ่มงานสังฆพัฒนาในกลุ่มเล็ก ๆ ควรจะดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้เรียนรู้จนเข้าใจถึงหลักการและแนวทางของกระบวนการสังฆพัฒนาเสียก่อน

ข) พยายามเลือกที่จะเริ่มค่นทำงานกับกลุ่มบุคคลที่มีความพร้อมในระดับหนึ่งก่อน โดยเฉพาะผู้ที่พร้อมทางปัญญา เพื่อการสร้งพื้นฐานความเข้าใจในประโยชน์ของงานสร้งพัฒนาที่ประชาชนหึงจะได้รับ

ค) พยายามทำงานด้วยความอดทน เพื่อให้เกิดผลเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกฝ่ายหึงพระสังฆาธิการระดับปกครอง ข้าราชการ และประชาชน เพื่อการสร้งความยอมรับในการแสดงบทบาทของพระสังฆพัฒนา อันจะเป็นฐานที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนชน และการประสานงานรวมกันของทุก ๆ ฝ่าย

ง) อาศัยความศรัทธาเชื่อถือของประชาชนเพื่อการชักนำประชาชนให้เข้ามาร่วมมือกันพัฒนาตนเอง โดยการร่วมมือตั้งกลาวมิใช่การมาเข้าร่วมด้วยการบริจาคเงินสมทบ แต่ควรเป็นการเข้าร่วมคิด ร่วมกันทำงาน ร่วมกันบำรุงรักษาและดูแลผลผลิตจากการพัฒนานั้น

จ) รวมประสานงานกับทุกฝ่ายเพื่อการอบรมประชาชนให้เข้าใจและสำนึกในหน้าที่ของตน ที่ควรจะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะสร้งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท เพื่อการหึงตนเองด้วยศักยภาพทางการพัฒนาของประชาชนเอง

ฉ) พยายามดึงให้ส่วนราชการเข้ามาประสานงานพัฒนาชนบทร่วมกับทุกฝ่าย หึงพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชน และถ้ามีหนทางก็พยายามดึงให้มูลนิธิหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ เข้ามารวมประสานงานด้วย เพื่อการระดมทรัพยากรและการประสานความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาชนบท

ช) พยายามเข้าไปสร้งความสัมพันธ์ให้ทั่วถึงหึงผู้นำชุมชนและประชาชนเพื่อหวังสร้งความเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน และพยายามชักจูงบุคคลที่มีอิทธิพลในชุมชนเข้ามารวมเพื่อการลป้ปัญหาป้ภัยหรือการต่อต้านงานสร้งพัฒนา

ข) แสวงหาแหล่งเงินทุนหรือขอความช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์ที่หายากจากหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ จากภายนอก มาสนับสนุนงานสงเคราะห์ฯ แต่อันดับแรกควรจะพยายามค้นรณชนขอรายจัดหาเงินทุนหรือวัสดุอุปกรณ์เหล่านั้นจากภายในชุมชนเองก่อน เช่น ขอเรียไรจากประชาชน หรือพยายามคิดแปลงและผลิตวัสดุอุปกรณ์ทดแทนด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน หรือจัดกิจกรรมหาทุนไวสมทบในการทำงาน เป็นต้น

ฅ) พระสงฆ์พัฒนาพยายามใฝ่หาความรู้เพิ่มเติม ทั้งโดยการศึกษาค้นคว้าเองหรือการเข้ารับการศึกษาอบรม หรือการประชุมสัมมนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางความคิดเกี่ยวกับหลักการและแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมตลอดจนเทคนิควิทยาการในการจัดทำโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ

ฉ) พยายามฝึกฝนพระสงฆ์ในวัดให้เข้าร่วมในงานสงเคราะห์ฯ เพื่อเป็นผู้ช่วยในการประสานงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างทายาทพระสงฆ์พัฒนาเพื่อเตรียมไว้สำหรับการสืบทอดการทำงานอย่างสืบเนื่องต่อไปในอนาคต

ศูนย์วิจัยและพัฒนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย